

СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ: РУШІЇ ЗРОСТАННЯ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ

Я. А. Жаліло , д. е. н., с. н. с., заслуж. економіст України,
заступник директора
Національного інституту стратегічних досліджень

Ми живемо у період постійного зростання значущості вирішення проблем регіонального розвитку. Це – світовий тренд, не оминув він і Україну.

Реконсолідація суспільства, єдність, згуртованість – ключові завдання для України сьогодні – і єдино можливий шлях для їх досягнення – створення умов для спільної діяльності та спільного управління власним життям – що забезпечується на рівнях громади, регіону, у міжрегіональній співпраці.

До того ж, локалізація розвитку дозволяє залучити до економічного обороту не задіяні досі ресурси, які доступні на регіональному рівні, посилити їх капіталізацію – і на цій основі досягти так необхідних наразі прискорення економічного зростання та підвищення якості життя людей.

Виклик часу – перехід від регіональної політики періоду централізму, де пріоритети визначалися, а ресурси розподілялися з Центру, до політики

регіонального розвитку – як створення умов для розвитку регіонів, з відповідним розширенням кола акторів.

Три базові принципи для такої нової політики:

Принцип перший. Системність. Поєднання децентралізації та політики регіонального розвитку. Не підміняти регіональну політику просторовим розвитком та не обмежуватися вузькими рамками проектного фінансування з метою отримання коштів з будь-яких джерел. Визначення місця ОТГ – в регіоні, регіону – в національному суспільному та економічному розвитку. Конвертація завдань модернізації країни у конкретні модернізаційні завдання розвитку регіонів.

Принцип другий. Комплементарність. Супроводжувати політику регіонального розвитку реформами загальнодержавного рівня, які сприяють оптимізації розкриття регіонального потенціалу та управління на регіональному/місцевому рівнях. В наших умовах до таких реформ належать: бюджетна, житлова, земельна, ринку праці, дерегуляції, адмінпослуги та електронне врядування тощо. Чітка міжвідомча координація секторальних політик.

Принцип третій. Інституційна забезпеченість. Фінансові інститути. Дорадчі структури. Інститути громадської та ділової комунікації на локальному рівні.

Імплементація зазначених принципів державної політики регіонального розвитку має бути передбачена новою версією Державної стратегії регіонального розвитку, яка наразі розробляється – і **роль регіональних експертів**, які визначатимуть шляхи досягнення синергії регіональних та загальнонаціональних завдань, важко переоцінити.

Позиція НІСД, відділу досліджень регіонів Півдня України, відділу досліджень Таврійського регіону та Криму – формування цього стратегічного

бачення на національному рівні, сприяння формуванню на рівні регіонів, інтеграція інтелектуального потенціалу регіонів. Тому захід, що проводиться, важливий – і лише перший з можливої серії. Важливо визначити точки ризиків і точки розвитку, які потребують експертної уваги.

Проблеми Півдня України мають значну вагу для України.

Це не лише майже третина населення (враховуючи окуповані території) – хоча людський потенціал наразі є ключовою конкурентною перевагою. Це – й надпотужне зосередження природних ресурсів, і море – є ключовим, проте не єдиним з них. На жаль, практика використання цих ресурсів в останні десятиліття досить неоптимістична.

- Відсутність інтегрованої морської політики, зруйновані транспортний, марікультурний потенціали, стихійний розвиток рекреаційного потенціалу;
- Недиверсифікована промисловість, руйнування секторів машинобудування, в т.ч. важливих у регіональному вимірі суднобудування та сільгоспмашинобудування – частка машинобудування скоротилася до 6,6 % у 2018 р. порівняно з 11,3 % у 2013;
- Переважно екстенсивне агровиробництво;
- Значні екологічні ризики через розбалансоване ресурсокористування.

Ці довгострокові проблеми різко **посилилися внаслідок російської агресії** на Сході України та анексії Криму: зменшився *транзитний* потенціал цих регіонів, суттєво скоротилися обсяги *зовнішньої* торгівлі. Низка регіонів з постачальницько-транзитних перетворилися на «*нове прикордоння*» з ознаками тупикової периферійності. Це загострило ризики *консервації*

традиційної спеціалізації регіонів Півдня України, яка має ознаки слабкої секторальної диверсифікованості. Жорсткого удару завдано насамперед по аграрному сектору та харчовій промисловості – які були активно залучені у забезпечення товарами Криму, особливо у періоди сезонного піка. Виробництво м'яса 2018 до 2013 р. скоротилося на 4 %, молока – на 13 %, овочів – на 20 %. Це погіршило умови використання агроресурсу регіону.

Які сектори економіки можуть стати рушіями економічного зростання в регіоні у наступні 10 років?

Зростання **туристичних потоків** дає шанс секторальної диверсифікації, проте без відповідного регулювання є ризик втягування у стихійний («шалманний») тип рекреаційності із відповідними загрозами для сталого розвитку.

Варто зазначити, що поживлення попиту на рекреаційно-туристичні послуги приморських регіонів материкової України пояснюється не лише переорієнтацією «кримських» відпочивальників, а й подорожчанням для українців послуг закордонного відпочинку через девальвацію гривні. Отже, певною мірою йдеться про «тестовий» відпочинок, в той час як рішення щодо подальших сезонів як вітчизняними, так і закордонними відпочивальниками прийматиметься залежно від оцінки ними оптимальності співвідношення ціни та якості на материкових курортах.

Значний рівень «тінізації» доходів, які заробляються безпосередньо від надання туристичних послуг та обслуговування туристів, руйнує потенціал цього сектору як реального драйвера розвитку регіону. Між тим, сектор саме стикається з обмеженнями, які потребують системного вирішення на загальнорегіональному та загальнодержавному рівнях:

- застарілість інфраструктурних об'єктів;
- зношеність мережі автошляхів;

- санітарно-епідеміологічні проблеми (насамперед через водопостачання);
- значне антропогенне навантаження на морську акваторію та прилеглі території.

Нагальна потреба – у «перезавантаженні» концепції розвитку туризму та рекреації з активнішим посиленням його інклюзивності, інтеграцією в розвиток громад та регіонів.

Цілком очевидно що рекреація не може бути єдиним драйвером для макрорегіону. Постає питання **структурного оновлення промисловості**, впровадження індустриальних технологій в агросекторі – і рушійні сили для змін тут – саме в синергії взаємодії секторів. Вже є успішний досвід консолідованих дій у сферах агровиробництва, транспортних комунікацій та суднобудування. Які організаційні механізми сприятимуть поширенню такої взаємодії?

Як досягти повноцінного та збалансованого використання морського потенціалу? До того ж, і рівномірного територіального розподілу: наразі на Одещині зосереджено 75 % морегосподарського комплексу України.

Як подолати проблеми слабкості та застарілості інфраструктури (дороги, залізниці, порти, комунальна інфраструктура), які наразі гальмують розвиток регіону?

Якими мають бути механізми управління екологічними ризиками та досягнення сталого розвитку регіону?

У **міжнародному макрорегіональному вимірі** важливо подолати тренд тупикової периферійності шляхом переорієнтації з вертикальних (Центр-Південь-Крим) на горизонтальні (Південь-Південь) лінії інтеграції з виходом на європейський та чорноморський вектори взаємодії. Посилення європейського вектора Півдня України важливе й для підтримання

геоекономічної орієнтованості регіонів Сходу.

Відповіді на усі ці питання вимагатимуть **переосмислення бачення розвитку регіонів Півдня**, його стратегування з орієнтацією на розширення міжрегіональної співпраці на основі розвитку морегосподарського та туристично-рекреаційного комплексів, об'єктів альтернативної енергетики, перебудови транспортної логістики, вирішення екологічних проблем, впровадження сучасних технологій переробки та утилізації побутових і виробничих відходів та впровадження принципів інтегрованого управління узбережжям.

Потрібна спеціальна стратегія для Півдня України, з формулюванням локалізованих пріоритетів, вписаних у загальні цілі та візію регіонального розвитку, визначені Державною стратегією регіонального розвитку та регіональними стратегіями розвитку.

Сказане демонструє широту спектру питань, які слід оговорити на круглому столі.